

## Suomen Akatemian IPR-opas tutkijoille

### 1 Johdanto: Mitä on IPR ja miten se liittyy Akatemian toimintaan

IPR on lyhenne englanninkielisistä sanoista Intellectual Property Rights. Suomessa puhutaan usein immateriaalioikeuksista tai aineettomista oikeuksista. Tässä oppaassa käytetään termiä immateriaalioikeudet. Immateriaalioikeuksia ovat muun muassa tekijänoikeus, patenttioikeus, tavaramerkkioikeus, hyödyllisyysmallioikeus, mallioikeus, toiminimioikeus, integroitujen piirien ja piirimallien suoja sekä kasvinjalostajan oikeus. Immateriaalioikeudet ovat rakenteeltaan omistusoikeuden kaltaisia yksinoikeuksia. Esimerkiksi tekijänoikeus ja patenttioikeus suojaavat luovaa toimintaa tai tavaramerkkioikeus ja toiminimioikeus kaupallisia tunnusmerkkejä.

Yhteistä immateriaalioikeuksille on, että ne ovat ajallisesti rajoitettuja. Immateriaalioikeudet jaetaan tekijänoikeuteen ja teollisoikeuksiin. Teollisoikeuksille on tyypillistä se, että yleensä oikeuksien syntyminen edellyttää oikeuden rekisteröintiä. Kansallisena rekisteriviranomaisena Suomessa toimii patentti- ja rekisterihallitus (PRH). Tekijänoikeuksia ei tarvitse rekisteröidä.

Akatemian toiminnan kannalta tärkeimpiä immateriaalioikeuksia ovat tekijänoikeudet ja patenttioikeudet. Jokainen tieteellinen julkaisu esimerkiksi nauttii tekijänoikeussuojaa.

#### 1.1 Määritelmiä

Patentti on rajoitetuksi ajaksi jonkin valtion alueelle myönnetty yksinoikeus tietyn keksinnön kaupalliseen hyödyntämiseen kuten esimerkiksi valmistukseen, myyntiin tai maahantuontiin. Patentista säädetään patenttilaissa (550/67). Patentinhaltija voi halutessaan antaa muidenkin hyödyntää patentoitua keksintöä eli myydä lisenssejä keksintöön. Patentoitavan keksinnön on täytettävä kolme peruskriteeriä: uutuus, keksinnöllisyys ja teollinen sovellettavuus.

Tekijänoikeus on teoksen tekijälle kuuluvien yksinoikeuksien yhteisnimitys. Tekijänoikeus syntyy aina teoksen luojalle eli fyysiselle henkilölle, joka voi siirtää oikeutensa toiselle luonnolliselle tai oikeudelliselle henkilölle.

Tekijänoikeudesta säädetään tekijänoikeuslaissa (404/61). Perinteisten kirjallisten, musiikillisten ja kuvallisten teosten lisäksi lain tarkoitamiin teoksiin katsotaan kuuluviksi muun muassa tietokoneohjelmat, multimediatauotteet ja laajat tietokannat. Tekijänoikeussuojaa saavat vain tuotteet, jotka ovat omaperäisiä ja itsenäisiä eli ylittävät niin sanotun teoskynnyksen.

Tausta-aineisto tarkoittaa osapuolen hallussa olevaa tutkimushankkeen ulkopuolella syntyneitä hankkeessa tarpeellista tietoa, ideoita, menetelmiä, ratkaisumalleja, laitteita, aineita, keksintöjä, tietokoneohjelmia yms. riippumatta siitä, ovatko ne suojattuja tai suojattavissa immateriaalioikeudellisesti. Tausta-aineisto saattaa täyttää teoksen kriteerit, jolloin sitä suojellaan tekijänoikeuslain perusteella. Se saattaa myös sisältää suojattavissa olevia teollisoikeuksia.

Tulosaineisto tarkoittaa hankkeessa aikaansaatuja tietoja, ideoita, menetelmiä, ratkaisumalleja, laitteita, aineita, keksintöjä, tietokoneohjelmia yms. riippumatta siitä, ovatko ne suojattavissa tai suojattu immateriaalioikeudellisesti.

Avoimella tutkimuksella tarkoitetaan tutkimusta, joka tehdään palvelussuhteessa korkeakoulujen tutkimustehtävien täyttämiseksi ilman korkeakoulujen ulkopuolista rahoitusta ja ilman, että tutkimukseen osallistuu korkeakoulujen ulkopuolisia sopimusosapuolia. Avointa tutkimusta on myös tutkimus, joka toteutetaan ulkopuolisen tahon rahoittamana, mutta johon ei sisälly muita kuin tulosten julkaisemista koskevia



määräyksiä. Lisäksi avointa tutkimusta on sellainen tutkimus, joka täyttäisi sopimustutkimuksen edellytykset, mutta josta korkeakoulu ja tutkimusyhteistyökumppani ovat ennen tutkimuksen alkua nimenomaisesti sopineet, että tutkimus on avointa tutkimusta.

Sopimustutkimuksella tarkoitetaan sekä tutkimusta, joka on valtion maksuperustelain mukaista maksullista palvelutoimintaa että tutkimusta, jossa on mukana ainakin yksi korkeakoulujen ulkopuolinen taho joko osatutkimuksen tekijänä, rahoittajana tai muuna osallistujana ja johon liittyy tutkimuksen tuloksia tai sen toteuttamistapaa koskevia velvollisuuksia.

Lisätietoja:

- Lisää tutkimuksen immateriaalioikeuksiin ja sopimukseen liittyvää sanastoa on mm. [Tekesin verkkosivuilla](#)
- Lait ja asetukset ovat osoitteessa [www.finlex.edita.fi](http://www.finlex.edita.fi).
- Muuta tietoa on esimerkiksi osoitteissa [www.prh.fi](http://www.prh.fi), [www.keksintosaatio.fi](http://www.keksintosaatio.fi), Cordiksen ipr-helpdesk (<http://cordis.europa.eu/eu-ipr-helpdesk/>) ja [www.wipo.org](http://www.wipo.org).

## 1.2 Akatemian rahoituksella tehdyt keksinnöt

Akatemian rahoittamissa hankkeissa työskenteleviin tutkijoihin sovelletaan joko työsuhtekeksintölakia tai korkeakoulukeksintölakia, riippuen siitä, missä suorituspaikassa tutkija työskentelee. Korkeakoulussa työskentelevään tutkijaan sovelletaan korkeakoulukeksintölakia.

Korkeakoulukeksintölaissa tutkimus jaetaan avoimeen tutkimukseen ja sopimustutkimukseen.

Korkeakoulukeksintölain mukaan keksijällä on velvollisuus tehdä keksintöilmoitus, kun hän on tehnyt lain soveltamisalaan kuuluvan keksinnön. Mikäli korkeakoulu ottaa oikeuden keksintöön, keksijällä on oikeus kohtuulliseen korvaukseen.

Avoimessa tutkimuksessa korkeakoulu voi ottaa oikeudet keksintöön, jos keksijä ei ole kuuden kuukauden kuluessa keksintöilmoituksesta julkaissut keksintöä tai ilmoittanut halukkuuttaan itse hyödyntää keksintöä. Jos korkeakoulu jättää ilmoituksen antamatta määräajassa, on korkeakoulun katsottava luopuneen toissijaisesta oikeudestaan keksintöön. Avoimessa tutkimuksessa keksijällä on siis ensisijainen oikeus päättää, haluaako hyödyntää keksintöä.

Sopimustutkimuksessa korkeakoulu voi ottaa itselleen oikeuden keksintöön kuuden kuukauden kuluessa keksintöilmoituksen tekemisestä. Sopimustutkimuksessa korkeakoulu voi määräaikaan ottaa oikeuden keksintöön, vaikka keksijä ilmoittaisi halukkuutensa itse hyödyntää keksintöä.

Akatemian hallituksen päätöksellä Akatemian rahoittama tutkimus katsotaan sopimustutkimukseksi.

Korkeakoulukeksintölaki ei koske apurahatutkijoita tai opiskelijoita, sillä he eivät ole palvelussuhteessa korkeakouluun.

## 1.3 Yhteisrahoituksella tehdyt keksinnöt

Yhä useammassa Suomen Akatemian tukemissa hankkeissa rahoitusta saadaan Akatemian lisäksi myös muilta rahoittajilta. Heidän intressissään saattaa olla erilaisten ehtojen asettaminen niiden antamalle rahalliselle tuelle.

Tekesin tutkimusohjelmiin ja Euroopan unionin tutkimuspuiteohjelmiin kuuluvissa hankkeissa edellytetään, että yliopistotutkijat luovuttavat oikeutensa yliopistolle. Yrityksillä on usein oma intressinsä rahoittamansa tutkimuksen tulosten suhteen. Yhteistoimintatutkimuksen, jonka yhtenä rahoittajana on yritys, ehtoihin voi sisältyä osallistuville yrityksille turvattu mahdollisuus ottaa ensimmäisenä kantaa hankkeessa syntyvän teknologian kaupalliseen hyödyntämiseen. Samoin yritysten rahoittamaan maksupalvelututkimukseen sisältyy yleensä vaatimuksia immateriaalioikeuksien luovuttamisesta rahoittajayritykselle.



## 1.4 Ulkomailla tehty tutkimus

Ulkomailla tehdyn tutkimuksen osalta tulee huomioida paikalliset tutkimustulosten hyödyntämistä koskevat säännöt. Yliopistotutkijan asema tutkimustulosten omistajana/hyödyntäjänä vaihtelee huomattavasti eri maissa. Toisissa maissa tutkijalla on lähtökohtaisesti oikeudet keksintöönsä kuten Suomessakin, toisissa oikeudet ovat puolestaan yliopistolla. Keksinnön tuoton jaosta voi yleensä neuvotella ja sopia.

## 1.5 Tutkimustulosten hyödyntämisen edistäminen

Suomen Akatemian tavoitteena on, että tieteellisten tutkimusten tuloksia hyödynnetään laajasti koko yhteiskunnan hyväksi. Akatemian kannalta on myönteistä, jos yliopistot pystyvät hyödyntämään piirissään syntyneet tutkimustulokset.

Monet yliopistot ovat ryhtyneet kehittämään tutkimustulosten hyödyntämismekanismejaan ja luoneet omat innovaatiostrategiansa. Näin on tehty esimerkiksi Oulun yliopistossa. Sen innovaatiostrategiasta ja tutkimustulosten hyödyntämisestä voi lukea lisää osoitteesta:  
<http://www oulu.fi/yliopisto/tutkimus/tutkimusneuvosto/tutkimuspalvelut>.

## 1.6 Akatemian rahoituksella tehtyjen keksintöjen seuranta

Tutkijoiden työstään antamien raporttien kautta Akatemia saa arvokasta tietoa tutkijoiden tekemistä keksinnöistä ja niiden hyödyntämisestä. Raportoinnissa tuleekin aina selvittää, miten mahdollisia tutkimustuloksia on hyödynnetty.

Tutkimusrahoituksen käytön seurannassa voidaan huomioida tutkimustulosten hyödyntäminen yhtenä arvioinnin mittarina. Samalla kuitenkin tunnustetaan, että eri alat ovat eri asemassa tutkimustulosten hyödyntämisen suhteen.

## 2 Tutkijan oikeudet ja velvollisuudet

### 2.1 Immateriaalioikeudet tutkijan kannalta

Tutkijan on hyvä selvittää jo tutkimussuunnitelmavaiheessa, voisiko tutkimuksen tuloksena syntyä keksintöjä, joita voi edelleen hyödyntää kaupallisina tuotteina. Myös keksijän oikeudet ja velvollisuudet on syytä selvittää tutkimusryhmässä sekä tutkimusyhteistyökumppaneiden ja tutkimuksen rahoittajan kanssa. Mahdollista keksintöä ei tule esitellä tutkimussuunnitelmassa ennen patenttihakemuksen tekemistä.

Tutkijan on erityisen tärkeää tietää, mitä eri suojamuotoja hän voi käyttää työnsä suojaamiseen vai onko suojaaminen ylipäättään mahdollista, miten suoja saadaan ja mitä oikeuksia hänellä on käyttää muiden töitä.

### 2.2 Tutkijan vastuu

Tutkimustyön yleinen tavoite asettaa tutkijan työskentelylle ehtoja, joiden toteutumisesta tutkija on henkilökohtaisessa vastuussa. Ensiksikin tutkimuksen on oltava suunniteltu ja toteutettu niin, että se todella edistää uuden tiedon syntymistä. Toiseksi, tutkimuksen tulosten on oltava tosia. Kolmanneksi tutkimuksen tulosten on oltava käytettävissä tutkimuksen jatkamiseen ja tulosten varmistamiseen.

Etenkin kolmannen kriteerin toteutumista haittaa ristiriita tutkijan julkaisupaineiden ja tutkimustulosten hyödyntämisen välillä. Patentin hakeminenhan edellyttää, että keksintöä ei ole julkistettu suullisesti tai kirjallisesti. Tutkijan vastuuseen kuuluu tutkimustensa tulosten saattaminen tutkijayhteisön käyttöön niiden arvioimista ja tutkimuksen jatkamista varten. Samalla tutkijan on huolehdittava siitä, että julkistamisella ei loukata omia, yhteistyökumppanin tai rahoittajan mahdollisia kaupallisia etuja.



## 2.3 Patentti

Suomessa patenttia haetaan patentti- ja rekisterihallituksesta. Hakuohjeet löytyvät verkkosivuilta [www.prh.fi](http://www.prh.fi). Patentin hakeminen on maksullista, ja koko prosessi kestää Suomessa kahdesta neljään vuotta. Ulkomaisen patentin hakeminen kestää yleensä vielä kauemmin. Patentoinnin edellytyksistä on kohdassa 1.1 Määritelmiä. Esimerkiksi [Keksintösäätiö](#) neuvoo ja rahoittaa yksityishenkilöiden ja pienyritysten tekemien keksintöjen patentointia ja kehittämistä tuotteiksi.

Yliopistotutkijalla on kolme vaihtoehtoa keksintönsä hyödyntämiseen patentoimalla:

1. patentointi ja lisensointi omissa nimissään;
2. patentointi erityisen teknologiansiirtoyhtiön tai yliopiston kautta, jolloin tulee sopia kustannusten ja tulojen jaosta yrityksen, yliopiston ja keksijän/keksijöiden välillä ja
3. patentointi tuotannollisen yhteistyöyrityksen kautta ja siihen liittyvä oikeuksien siirto.

Kotimaisen patentin lisäksi kannattaa miettiä, mihin muihin maihin patenttisuoja halutaan ulottaa. Patenttiahjan tulee hakea erikseen jokaisesta maasta. Eri maiden patenttisäännökset kannattaa myös huomioida.

## 3 Tekijänoikeudet tutkimuksessa

### 3.1 Tekijänoikeuskysymykset tutkimushankkeissa

Tutkimushanke jakautuu tekijänoikeudellisesti kahtia. Toisaalta tekijänoikeudella suojattua aineistoa käytetään varsinaisessa tutkimustoiminnassa. Kyse voi olla aineiston valmistamisesta, muuntelusta, muokkaamisesta, yhdistelystä tai kehittämisestä. Käytettävä aineisto saattaa koostua hankkeen osapuolten, yksittäisten tutkijoiden ja täysin ulkopuolisten alihankkijoiden tuottamista aineistoista. Tausta-aineiston hyödyntäminen edellyttää, että siihen liittyvistä tekijänoikeuksista on sovittu riittävän yksityiskohtaisesti.

Toisaalta hankkeessa syntyy tuloksia. Tuloksiin liittyvistä tekijänoikeuksista tulee sopia yhtäältä alkuperäisten oikeudenhaltijoiden kanssa ja toisaalta hankkeen osapuolten, kuten tutkijoiden, yliopiston, tutkimuslaitoksen ja mahdollisesti yritysten kesken.

### 3.2 Tekijänoikeuskysymykset opinnäytetöissä

Opinnäytetyöt ovat yleensä tekijänoikeudellisesti suojattuja teoksia. Ennen teoksen julkistamista tekijällä on rajoittamaton yksinoikeus määrätä teoksestaan. Julkistamisen jälkeen teos tulee sitaattioikeuden piiriin ja siitä voidaan ottaa lainauksia esimerkiksi toiseen opinnäytetyöhön tai tieteelliseen artikkeliin osana tieteellistä keskustelua.

Tilaustutkimuksena tehtyjen opinnäytteiden tekijänoikeuksista tulee sopia tilaajan kanssa. Ryhmätyönä tehdyn opinnäytetyön tekijänoikeudet ovat tekijöillä yhteisesti eikä yksi tekijä voi määrätä niistä ilman toisten suostumusta.

Tekijänoikeus ei suojaa opinnäytetyön sisältämiä tutkimustuloksia tai asiasisältöä sellaisenaan. Mikäli tutkimustulosten, löydösten tms. käyttöä halutaan rajoittaa, esimerkiksi suhteessa työn ohjaajaan tai kilpailullisista syistä, tulee tällaisista rajoituksista sopia.

## 4 Tutkimussopimukset

Tutkimussopimukset ovat oikeudellinen keino määrätä osapuolten oikeuksista ja velvollisuuksista tutkimuksen ja sen tulosten osalta. Tutkimussopimukseen osallistuu useita osapuolia ja mukana on muitakin intressiryhmiä: tutkija tai tutkijoita, joiden asema yliopistossa vaihtelee; yliopisto, yliopiston laitos ja mahdollisesti oppiaine tai projekti; tutkimusta rahoittava yhteisö ja elinkeinonharjoittaja, joka on kiinnostunut tutkimuksen tulosten



hyödyntämisestä.

Sopimuksissa keskeisessä asemassa ovat muun muassa seuraavat kysymykset:

- hankkeen piiriin kuuluvien ja tulevien immateriaalioikeuksien omistussuhteet ja niihin mahdollisesti liittyvät lisenssit;
- osapuolten velvollisuudet noudattaa hankkeen piiriin kuuluvan teknisen tiedon osalta sovittuja salassapitosääntöjä; ja
- hankkeen hallinnointi ja sen käytännön koordinointiin liittyvät seikat sekä yhteistyömuodon valinta.

## 5 Ohjeita tutkijoille

Tutkimustyön aikana kannattaa ajoittain miettiä, milloin voisi syntyä keksintö, joka kannattaisi patentoida. Keksinnön patentoinnin perimmäisenä tavoitteena on saattaa keksintö tuotteeksi markkinoille. Keksinnöstä tulee olla selkeä kuvaus. Keksinnöstä voi olla prototyyppejä, malleja ja testaustuloksia sen ominaisuuksista. Keksinnön kaupallistamisen kustannuksista ja liiketoimintasuunnitelmasta tulisi tehdä selvitys. Seuraavat asiat tulisi muistaa tutkimustuloksia hyödynnettäessä:

1. Keksintöä ei tule esitellä julkisesti (julkaisut, konferenssit, posterit, keskustelutilaisuudet, tiedotusvälineet, messut, kirjoitukset, internet tai hakemusasiakirjat) ennen patenttihakemuksen tekemistä.
2. Keksinnön edut tulee arvioida. Niihin vaikuttaa sen ajankohtaisuus ja markkinointikelpoisuus. Keksinnön arvioinnissa tärkeitä kriteereitä ovat esimerkiksi mihin sitä käytetään, kuka sitä tarvitsee, miten siitä tehdään tuote ja miten sitä voitaisiin markkinoida.
3. Keksinnön uutuus ja patentoitavuus tulee selvittää. Lähteitä ovat julkaisut, patenttikannat (esimerkiksi [Esp@cenet](mailto:Esp@cenet)) ja internet.
4. Arvioinnin kohteeksi tulee ottaa keksinnön tekniset ratkaisut, toimivuus, Ktaloudellisuus, kustannukset, rahoitus ja valmistettavuus jo markkinoilla oleviin kilpailijoihin verrattuna.
5. Keksinnön omistus tulee selvittää ajoissa. Tutkimussopimusta tehtäessä muiden osapuolten kanssa on syytä jo ennalta selvittää työssä mahdollisesti syntyvien keksintöjen omistus.
6. Useimmissa yliopistoissa on tarjolla neuvontaa patenttiasioissa. Neuvontaa on saatavissa myös Keksintösäätiöstä, patentti- ja rekisterihallituksesta, Sitrasta sekä Tekesistä. Myös Internet-sivuilta löytyy tietoja patentti- ja muista immateriaalioikeusasioista. Asiantuntijat auttavat arvioitaessa keksinnön kehittämistä, mahdollisuuksia, kustannuksia ja kaupallistamiskeinoja.